

MIQUEL RIERA PERELLÓ, MESTRE D'ESCOLA MALLORQUÍ, CONVERTEIX L'ÀRIDA POBLACIÓ DE L'ARGILAGA EN UN VERGER L'ANY 1916

*Marc Dalmau Vinyals*¹
marcdalmauvinyals@hotmail.com

Resum: En aquest treball es ressegueix el mestratge del professor d'escola mallorquí, Miquel Riera Perelló. L'any 1916 va arribar a la població de l'Argilaga, a la província de Tarragona. Les seves petjades es segueixen a través de les notícies que s'han documentat en hemeroteques digitals. La seva tasca cal situar-la en el context de l'Escola Nova i l'activitat de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1925) quan es va potenciar l'educació i l'escola en català. Entre els segles XIX i XX l'escola en el món rural estava poc desenvolupada. La feina de Miquel Riera va aparèixer a la premsa de l'època com innovadora i revolucionària. Segons aquesta, va aconseguir eradicar l'analfabetisme a través de l'ecologia. Es va convertir en un exemple per a la resta de les escoles, algunes d'elles hispanes com la segoviana.

Paraules clau: Escola Nova, Mancomunitat, Miquel Riera, l'Argilaga, Festa de l'Arbre.

Abstract: The mastery of the Mallorcan school teacher, Miquel Riera Perelló, is on display. In 1916 he arrived in Argilaga. Their footsteps are being tracked through news outlets that have been documented in digital newspaper archives. His work must be placed in the context of the Escola Nova and the activity of the Mancomunitat de Catalunya (1914-1925) when education and the school in Catalan were promoted. Between the 19th and 20th centuries, the school in the rural world was underdeveloped. Miquel Riera's work appeared in the press at the time as innova-

¹ Marc Dalmau Vinyals és llicenciat en Història i Geografia per la URV l'any 2004. Ha cursat diferents màsters: Arqueologia Clàssica (2010), Identitat Europea Medieval (2018), Mediterrània Antiga (2020) i, actualment, Arqueologia del Quaternari i Evolució Humana.

tive and revolutionary. According to her, she managed to eradicate illiteracy through ecology. He became an example for the rest of the schools.

Keywords: Escola Nova, Mancomunitat, Miquel Riera, l'Argilaga, Festa de l'Arbre.

Introducció

L'any 1916 Enric Prat de la Riba és el president de la Mancomunitat. Aquesta institució porta a terme entre el 1914 i el 1923/1925 una tasca de modernització i normalització de la llengua, les institucions i la pedagogia catalana. Es va preocupar per l'ensenyament, per la modernització de l'ensenyança i per l'escola pública nova i moderna. Tot plegat s'insereix en un context de creixement i expansió de la cultura catalana. L'any 1915 a Catalunya hi havia un 48% d'analfabets, xifra que palesa el desinterès de l'estat envers l'educació primària. Hi havia una desatenció educativa envers les classes populars. També hi havia una polèmica entre un model d'educació tradicional i un d'innovador i més progressista (DDAA 1999, 234-238).

Entre el segle XIX i XX l'espai de l'escola era residual, no existia o estava controlat per l'estament eclesiàstic. Els edificis es trobaven en males condicions, el professorat estava mal remunerat i preparat, quasi sempre no tenia vocació per treballar al món rural i els recursos materials eren pobres ja que eren finançats per les arques municipals. Per la gent del camp la cultura oral i el treball de la terra no creava necessitats ni obria expectatives de nous coneixements. L'escola no solia gaudir de la confiança de la població. Els pilars bàsics de la societat eren la família patriarcal, el treball, les tasques agrícoles i la parròquia (Soler 2008, 13-14).

La renovació pedagògica va estar estretament vinculada als plantejaments de l'Escola Nova. Aquesta era percebuda durant el primer terç del segle XX com un instrument eficaç dintre dels planejaments de reconstrucció nacional de la Mancomunitat. L'Escola Nova va ser també el motor d'impulsos pedagògics a les Illes i a València. La nova escola va donar resposta educativa als canvis produïts per la industrialització i les noves mentalitats i formes de vida que en van derivar (DDAA 2002, 11-12; Navarro 2013).

El 19 de febrer de 1916 en Miquel Riera va rebre l'adjudicació de l'escola de l'Argilaga a Tarragona². Aquesta es trobava ubicada al segon pis d'una casa modernista que havia estat construïda per la viuda de Domingo, una família important de la població. Segurament que l'allotjament del mestre Riera era en aquesta casa, en unes habitacions contigües a la gran estança del segon pis on es feien les classes.

² La Vanguardia, 29 de febrer de 1916, p.3 (Hemeroteca la Vanguardia).

Fig. 1. El mestre d'escola mallorquí Miquel Riera (*Anales de Sineu* 1917)

Segons els Annals de Sineu (Mallorca) de l'any 1917, *“Allí mismo fue maestro interino hasta que en 1916 hizo oposiciones en Barcelona obteniendo la plaza de Argilaga cuya escuela ha dirigido hasta su venida a Sineu. Viene precedido de unos excelentes informes”* (Rotger 1917). Aquest mestre mallorquí va protagonitzar a l'Argilaga un episodi que va quedar registrat a la premsa de l'època. La seva iniciativa cal inserir-la en aquests moments de funcionament de la Mancomunitat en un clima de millora educativa, de potenciació de l'escola catalana i d'erradicació de l'analfabetisme. Va ocupar poc temps el càrrec ja que el dia 5 d'abril de 1917 ja apareix nomenat mestre de l'Argilaga i la Secuita en Lluís Vilà Planas³.

Algunes notes biogràfiques de Miquel Riera

Miquel Riera Perelló va néixer a Felanitx (Mallorca) el 8 de novembre de 1881. Era fill de Josep Riera i de Francesca Perelló. Va estudiar Dibuix i Pintura a Barcelona i Magisteri a Palma. Va acabar Magisteri l'any 1905, als 24 anys. Entre el 1909 i el 1910 va ser mestre interí a Felanitx. L'any 1916, a l'edat de 35 anys, va obtenir per oposició una plaça en propietat a l'escola de l'Argilaga on va exercir fins la seva arribada a la

³ Foment, 5 d'abril de 1917, p.2. Las Circunstancias, 8 d'abril de 1917, p.2 (Biblioteca Virtual Prensa Històrica). Diario de Tarragona, 7 d'abril de 1917, p.2 (Biblioteca Hemeroteca Municipal Tarragona).

de Sineu (Mallorca) el dia 14 de març de 1917. En aquest trasllat hi van intervenir el batlle de Sineu, Francesc Crespí, i l'inspector Joan Capó. Aquests van contractar Apol·lònia Mates, esposa del mestre Riera, com a auxiliar mecanògrafa de l'Ajuntament. D'aquesta manera Miquel Riera va tenir preferència a la plaça de mestre de la població per tenir destí laboral a la mateixa població que la seva esposa (Jaume 2018, 140-142). També va ser professor a l'escola Pere Garau l'any 1933 i a Finestres Verdes del 1934 al 1940 a Palma. L'any 1970 es va posar el nom "*Miguel Riera Perelló*" a la plaça del barri de Palma de sa Indoteria per iniciativa del seu fill⁴.

Segurament va participar en la revista *Infantívol* editada a Sineu i impresa a Sóller des del 1920. Va ser una revista d'enllaç que pretenia propiciar la comunicació entre mestres i alumnes de les Illes. Hi van col·laborar un centenar d'alumnes de 49 escoles de 31 poblacions diferents (Miquel 2018, 137-140). Miquel Riera en podia haver estat el director però no va signar cap article amb el seu nom si en va escriure algun. La seva contribució va consistir en un conjunt de 19 dibuixos que va signar amb les inicials M.R. o M. Riera (Miquel 2018, 138).

Fig. 2. Mapa localitzat a l'Argilaga amb la signatura del mestre Miquel Riera, fet per l'alumne Josep Rull (Font de l'autor)

⁴ <https://miquelbo.wordpress.com/2019/04/22/miquel-riera-perello-1881/>

Del seu pas per l'Argilaga es conserva un mapa de la Península Ibèrica titulat “*Distribución de la población en España. Número de habitantes por kilómetro cuadrado en cada provincia (Población relativa)*”. Aquest mapa d'Espanya mostra la densitat de població en cada una de les províncies i va ser dibuixat per Josep Rull sota el mestratge de Miquel Riera (*El Profesor. Miguel Riera*). Ho sabem perquè es conserva la signatura tant de l'alumne com del mestre. En aquest mapa veiem la Península molt ben perfilada però l'extensió i forma de les províncies és irregular i els límits de cada una d'elles no corresponen a la realitat de l'època. A la dreta apareix una noia amb el cabell llarg, arracades, un collar i una vestit de mànigues curtes que li arriba fins els peus i els hi tapa. Sembla una deessa de l'abundància ja que porta una cornucòpia de la què sobresurt una pinya. Als peus hi ha raïms i el que sembla una carabassa. Sota els peus a mode de peanya apareixen flors i fulles, símbols que semblen manifestar l'abundància de la natura. Segons aquest mapa, podem dir que Tarragona era una província mitjanament poblada d'entre 50 i 70 habitants per km².

Fig. 3. Detall de la firma de Miquel Riera i de la deessa de l'abundància del mapa mencionat (Font de l'autor)

Miquel Riera a l'Argilaga i la premsa de l'època

El dia 20 de juliol de 1916 es registra al *Diario de Tarragona* una crònica de la visita d'una comitiva que va arribar a la plaça de l'Argilaga a través d'uns carruatges (*charrets*) tirats per cavalls. Segons aquesta notícia, eren unes dames elegants i uns cavallers distingits que anaven amb vestits clars i es refugiaven del sol amb para-sols de

colors variats. Les persones grans van sentir els cascavells dels arnesos dels cavalls i van treure el cap per les finestres. Tot seguit van baixar al carrer per comentar la bellesa de les dones i l'elegància dels seus vestits. No obstant, els nens i les nenes de la població no es van aproximar i contemplaven l'escena des del mateix lloc on es trobaven. Segons el diari, en pocs mesos el mestre Miquel Riera havia aconseguit que el seu alumnat ja no anés darrera els batejos cridant perquè els hi donessin confits, ni molestés als visitants, ni es tiressin pedres al sortir de l'escola. En canvi, els va inculcar l'amor pels animals i per les plantes. Aquest any no es va agafar cap niu d'ocell, a diferència dels altres anys que desapareixien a centenars. El mestre va esdevenir una gran persona i molt estimada per grans i petits. Era incansable i tot el dia treballava. L'alumnat va avançar molt durant els pocs mesos que feia que tenia el mestre nou. La comitiva senyorial va visitar l'exposició de treballs manuals i abans de marxar va felicitar al mestre Antoni Riera per l'amor a la natura que havia inculcat al seu alumnat. Els visitants van marxar pensant que d'aquesta manera era com s'aconseguiria l'educació del poble⁵.

Aquests distingits visitants devien venir del poble veí (segurament de la Secuita per la seva proximitat o d'alguna casa senyorial situada al camp) i eren estiuejants (segurament de Tarragona o de Barcelona). Molts aprofitaven l'estiu per anar de vacances a les cases que tenien a llocs com l'Argilaga o la Secuita, i des d'aquestes realitzaven excursions a poblacions pròximes. Hi havia una certa diferenciació social a través de la vestimenta i els mitjans de transport que utilitzaven.

Un exemple per a la resta d'escoles

A finals d'agost de 1916 apareix a *La Cruz* un article firmat per R. Blas Lete amb el titular "*Per què no imitar-lo?*". L'autor va visitar l'Argilaga ja que feia temps que no hi anava i hi tenia un conegut. Comença dient que als pobles és més comú trobar senyals d'incultura que de civilització. La descripció que fa de l'Argilaga és força curiosa. Recorda el poble molt calorós, amb molta pols i poca aigua. Era travessat en la seva longitud per una carretera amb molts sots. Les cases estaven totalment entapissades per aquesta pols i l'emblanquinar amb calç no semblava encara una pràctica corrent. Tot semblava molt vell i sòrdidament vetust. L'autor recordava la mainada com a martiritzadors de gossos i gats, esquerps, feréstecs, escalabrats i que miraven al foraster com a cadells de brau animal.

Però el poble també tenia coses positives: els carrers eren amples i la plaça irregular també era molt àmplia. Aquesta llum donava al poble un aspecte molt simpàtic. En aquesta ocasió va trobar als infants regant uns jardinetes, de minúsculs parterres,

⁵ Diario de Tarragona, 20 de juliol de 1916, p. 1 (Biblioteca Hemeroteca Municipal Tarragona).

delimitats per acàcies, que amb el seu verdor transformaven els records de l'autor. Aquells nens eren dòcils i es dedicaven a l'embelliment i a la cultura. Ja no tenien aquelles actituds receloses que l'autor recordava. Era admirable com en un lloc tan sec, amb tant sol i tanta pols s'hagués pogut crear tanta verdor. Però en aquest lloc, fins i tot el nom punxava. L'autor va comentar que l'Argilaga amb jardinetes ja no era l'Argilaga, i que s'estava perdent el caràcter del lloc. Els nens ja no es tiraven pedres ni es ficaven entre les cames. Els habitants estaven encantats que aquelles actituds que consideraven genuïnes de l'Argilaga s'haguessin perdut. Els nens ja no entraven dintre del parterres i, fins i tot, els cuidaven.

Segons la notícia, el mestre era una persona jove i molt entusiasta. Havia encomanat l'amor per la natura i també va aconseguir que es respectessin els nius dels ocells, els arbres fruiters i les cireres. Aquestes millores van convertir el poble en un model de poble sec i eixut. El mestre tenia planejat realitzar noves plantacions el pròxim hivern. Els nous arbres convertirien aquell forn en un lloc habitable. L'educació dels joves i l'assimilació de valors era important ja que aquella quitxalla havia d'esdevenir les dones i els homes del demà. Però l'autor també va qüestionar la utilitat de l'aigua. Bona part de l'any no hi havia aigua per beure i amb el rec continuat podien quedar-se'n sense. Però, finalment, meravellat pel projecte es va preguntar per què allò fet pel mestre de l'Argilaga no era imitat per tots els mestres de la província. Hi havia molts pobles que a l'estiu tenien places nues, recremades pel sol i eren com petits deserts. En canvi, a l'hivern per poc que plogués es convertien en fangars. Era una llàstima, que en cada poble, la plaça no fos una prolongació de l'escola. Molts nens es feien grans sense saber que allò de tothom (la cosa pública) cal estimar-ho⁶.

Fig. 4. Imatge actual de la població de l'Argilaga (Fotografia de l'autor)

⁶ La Cruz, 30 d'agost de 1916, p.2 (Biblioteca Virtual Premsa Històrica)

Al novembre de 1916 apareix un article anomenat “¡Y debe imitarse!” dirigit al professorat espanyol i en especial al de Segòvia. Cal tenir present que l’analfabetisme a la resta d’Espanya durant l’any 1915 era del 60 %, un 15% superior al que hi havia a Catalunya (DDAA 1999, 234-238). L’autor havia llegit l’article publicat al diari catòlic de Tarragona on es parla de l’obra de transformació de la plaça de l’Argilaga. El jardí es va convertir en una continuació de l’escola. L’Argilaga era un territori sec i ardorós, sense vegetació i pobre d’aigües. Els habitants eren una mica feréstecs i lligats a les seves ancestrals costums. Els nens i les nenes eren lliures, però poc respectuosos amb la natura en un territori tant agrest. Però durant aquells dies en mig de la pols i de l’ambient sec creixien unes floretes verdes i ufanoses. I aquells nens que terroritzaven els gossos, portaven a les plantes l’aigua que necessitaven per la vida. Segons l’article, a l’Argilaga imperava el caciquisme, la ignorància i el lligam a la terra; aspectes que perjudicaven la tasca educativa. L’exemple de transformació de l’Argilaga va ser utilitzat per l’autor per encoratjar als mestres de Segòvia ja que, segons ell, “*el cas de l’Argilaga era un consol, l’exemple de l’Argilaga s’havia de secundar*” i “*Calia imitar el cas de l’Argilaga!*”⁷.

Fig. 5. Fotografies on veiem les diferències entre una argilaga, una ginesta i una mimosa. Totes de la família *Fabaceae* (Font: Wikipedia)

D’aquesta manera la resseca Argilaga es va convertir en un verger. L’activitat desplegada pel mestre Riera es devia considerar certament miraculosa ja que va convertir una població barroera i poc bonica en un poble educat i ple de bellesa. I aquesta transformació era visual en contrastar el nom del poble i les condicions d’habitabilitat del mateix amb la floració d’unes plantes amb flors oloroses de color groc i sense espines⁸.

⁷ El Magisterio Balear, 23 de novembre de 1916, p. 4-5 (Biblioteca Virtual Premsa Històrica)

⁸ El nom de la població prové d’una planta punxosa i plena de flors petites de color groc. Hi ha una

En Miquel Riera i la Festa de l'Arbre

Entre el 1915 i el 1930 la Festa de l'Arbre era per Decret i obligatòria (Sierra 2011, 197-214). A Tarragona, entre el 1916 i el 1922, aquesta es va celebrar més que en cap altre província catalana. Aquestes celebracions eren majoritàriament de tarannà prenacionalcatòlic (Sierra 2011, 221). El 27 de setembre de 1916 apareix al *Diario de Tarragona* una ressenya sobre la Festa de l'Arbre de la Secuita (Dalmau 2015, 18). En aquesta ressenya també es parla de la tasca de Miquel Riera a favor de la natura, els animals i les plantes. Va aconseguir que el projecte educatiu arribés fins a l'alumnat. Aquest va passar a respectar els nius i a guardar i a cuidar amb estimació els parterres i jardineres que s'havien construït a la plaça del poble⁹.

Segons la Vanguardia, el mestre mallorquí de l'Argilaga va ser proposat per rebre un premi d'una societat que s'ocupava de la protecció dels arbres i dels ocells. A l'octubre de 1916 es tenia previst entregar la medalla de l'Associació d'Amics de l'Arbre al mestre de l'Argilaga, per la seva tasca¹⁰. A finals d'octubre a Tarragona es va celebrar la VII dels amics de la Festa de l'Arbre. Es va obsequiar la medalla de l'Associació dels Amics de la Festa de l'Arbre al mestre mallorquí. Se li va concedir per la tasca pràctica i de propaganda que va realitzar en defensa de la natura en el poc temps que portava al davant de l'escola. Aquesta medalla estava artísticament i simbòlicament executada. Tenia el llaç amb els colors nacionals i la inscripció "*Els Amics de l'arbre de Tarragona*". Al revers estava gravada la màxima "*La festa de l'arbre és símbol de pau, progrés i amor*". En mig de grans aplaudiments el Sr. Peñarrubia va col·locar la medalla dels amics de l'arbre de Tarragona a Miquel Riera¹¹.

llegenda que explica que Déu va crear la ginesta, una planta olorosa i plena de boniques flors. Aleshores, el dimoni li va voler copiar la idea i li va sortir l'argilaga, una planta escarransida i plena de punxes. A aquesta llegenda es podria substituir la ginesta per la mimosa. La mimosa és una classe d'acàcia com les que devia plantar i cuidar l'alumnat del mestre Riera. En aquella època es devia considerar una planta atractiva i de més bellesa que l'argilaga. Actualment la mimosa és considerada una planta que colonitza espais naturals i destrueix ecosistemes autòctons. És invasora ja que creix i es desenvolupa de forma molt ràpida. Per aquest motiu la seva comercialització està prohibida. Les flors de la mimosa fan molta olor i també són de color groc. Amb anterioritat a ser considerada una espècie invasora es plantava a parcs, a carrers i a passejos pel color i quantitat de les seves flors.

⁹ Diario de Tarragona, 27 de setembre de 1916, p. 2 (Biblioteca Hemeroteca Municipal de Tarragona)

¹⁰ La Vanguardia, 19 d'octubre de 1916, p. 11 (Hemeroteca la Vanguardia).

¹¹ La Cruz, 29 de setembre de 1916, p. 2 (Biblioteca Virtual Premsa Històrica). Diario de Tarragona, 19 d'octubre de 1916, p. 1. 29 d'octubre de 1916, p. 1. 31 d'octubre de 1916, p. 1 (Biblioteca Hemeroteca Municipal Tarragona).

Conclusions

En resum, en Miquel Riera va ser un producte del seu temps i la personificació d'uns valors i uns ideals que eren promoguts per la Mancomunitat de Catalunya. L'activitat de la institució catalana va anar lligada a la millora de l'escola i l'erradicació de l'analfabetisme. Aquesta va radiar el seu projecte a bona part del territori i, fins i tot, va arribar a llocs tant petits i distants com a l'Argilaga. Gràcies a la tasca del professorat de la Mancomunitat els valors institucionals van arribar al medi rural. En Miquel Riera es va convertir en un model de la Mancomunitat i de la tasca de modernització de Catalunya. Aquesta història ens transmet que les petites directrius de la institució havien quallat a la societat, i que els petits canvis serien les llavors del demà. L'exemple català sembla que va ser seguit en altres territoris de parla hispana com a Segòvia. Toponímicament la conversió d'un lloc desolador com l'Argilaga en un verger no deixa de ser una curiositat amb un cert matís miracler. Aquest testimoni de l'any 1916 és molt actual, en uns moments de canvi climàtic i de destrucció d'ecosistemes a bona part del planeta. El seu exemple hauria de ser seguit per la ciutadania del nostre temps.

Bibliografia

- DALMAU, MARC. "La Festa de l'Arbre a la Secuita i a l'Argilaga durant la Mancomunitat de Catalunya i la Dictadura de Primo de Rivera", *Quatre*, 26, 2015, 16-18.
- DDAA. "Educació i cultura", *Història de la Catalunya Contemporània*, 39, 1999, 234-238.
- DDAA. "Societat, cultura i pensament pedagògic. 1898-1931", *Tradició i renovació pedagògica. 1898-1939. Història de l'educació. Catalunya, Illes Balears, País Valencià*, 33, 2002, 11-34.
- JAUME, MIQUEL. "Infantívol: una revista d'enllaç entre les escoles de les Illes Balears (1920-1921)", *Educació i desenvolupament rural als segles XIX, XX i XXI*, 2018, 133-144.
- NAVARRO, MARIA PILAR. "Escola Nova: una nova pedagogia de la lectura a Catalunya", *Educació i Història: Revista d'Història de l'Educació*, 22, 2013, 65-92.
- ROTGER, JOAN. *Anales de Sineu. Año 1917*, 1917.
- SIERRA, JOSÉ MIGUEL. "La Fiesta del Árbol: Tercer Periodo. La Fiesta por Decreto y obligatoria 1915-1930", *La culta y simpática fiesta: la fiesta del árbol en la política forestal y la historia de España*, 2011, 197-248.
- SOLER, JOAN. "El maestro y la fisonomía propia de la escuela rural", *Escuela rural y sociedad*, 2008, 11-41.